

INTELEKTUALNO VLASNIŠTVO, OPLEMENJIVANJE I RASADNIČARSTVO*

INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS, PLANT BREEDING AND NURSERY PRACTICE

Petar VRGOČ¹

SAŽETAK: Termin *Cultivar* je skraćenica od engleskih riječi *cultivated* što znači kultivirana i *variety* što znači vrsta. *Cultivar* nastaje oplemenjivanjem. U povijesti čovječanstva stvarani su brojni *cultivari* žitarica, voća, povrća, industrijskog bilja, ukrasnog bilja i šumskog drveća. Novi proizvodi ili novi *cultivari* prodaju se na tržištu zbog zarade, a zaštita *cultivara* kao intelektualnog vlasništva osigurava da dio zarade dobije inovator, odnosno oplemenjivač. *Cultivar* može biti u formi klona ili u formi poboljšanog sjemena, pa se tako nameću i dvije karakteristične strategije: zaštita intelektualnog vlasništva oplemenjivača (*Plant Breeder's Right*, skraćeno *PBR*) i zaštita komercijalnog imena (*Trade Mark*).

Ključne riječi: *Cultivar*, oplemenjivanje, rasadničarstvo, intelektualno vlasništvo, *PBR* (*Plant Breeder's Right*), *Trade Mark*, *Plant Patent Act*, *UPOV*, *Community Plant Variety Office* (*CPVO*)

UVOD – Introduction

Termin *Cultivar* je skraćenica od dviju engleskih riječi *cultivated variety*, a što znači kultivirana vrsta. *Cultivar* ima isto značenje, što i naziv sorta, porijeklom iz njemačkog jezika. Vidaković (1993), Vidaković i Franjić (2004) kao i Fehr (1993) definiraju *cultivar* na sličan način, kao skupinu biljaka razmnoženih vegetativno ili iz sjemena, a koja sadržava biljke ujednačenih i poželjnih svojstava i po kojemu se upravo ta grupa biljaka razlikuje od vrste (ili *cultivara*) od koje je razvijena.

U povijesti čovječanstva oplemenjivanjem su stvarani brojni *cultivari* žitarica, voća, povrća, industrijskog bilja, ukrasnog bilja te šumskog drveća. Nastanak novog *cultivara* je ustvari proizvod intelekta oplemenjivača. Slično kao što su druge industrijske inovacije proizvodi inteligencije inovatora. Upravo taj dio intelektualnog rada koji je sadržan u novom proizvodu, nakon postizanja pravne zaštite, postaje intelektualno vlasništvo. Novi proizvodi ili novi *cultivari* prodaju se

na tržištu zbog zarade, a zaštita intelektualnog vlasništva osigurava da dio zarade dobije inovator odnosno oplemenjivač.

Dubois (2001) objašnjava da je Pariška Konvencija iz 1983. godine obuhvatila 107 zemalja članica, koje u svojim zakonima štite industrijsko vlasništvo. Od tog vremena upotrebljava se i termin “pravo na intelektualno vlasništvo”, a stječući to pravo proizvodi ljudskog intelekta štite se od neautorizirane eksploatacije.

U Europskoj Zajednici i u drugim razvijenim zemljama svijeta novi *cultivari* se mogu zaštititi kao intelektualno vlasništvo i to na sličan način kao i drugi industrijski patenti. Dubois (2001) navodi da su SAD prve prepoznale intelektualno vlasništvo za vegetativno razmnožavane *cultivare* zakonom *Plant Patent Act* iz 1932. godine. Fehr, 1993. detaljnije iznosi i interpretira ovaj američki zakon.

Nakon toga, 1938. godine osnovana je udruga *ASSINSEL* (*Association Internationale des Selectionneurs Professionnels pour la Protection des Obtentions Vegetales*) u Švicarskoj u gradu Nyonu. Ova udruga *ASSINSEL* bila je vodeća kod kreiranja *UPOV* konvencije 1961. godine u Parizu. *UPOV* je skraćenica

¹ Dr. sc. Petar Vrgoč, Hrvatske šume d.o.o., UŠP Senj, Šumarija Krk

* Rad je izložen na Simpoziju 1200 godina crikveniškog rasadnika “Podbadanj” (Crikvenica 24. i 25. 10. 2008.

francuskog naziva konvencije *Union pour la Protection des Obtentions Vegetales*, a koja je revidirana 1972., 1978. i 1991. Prema europskoj uredbi *Council Regulation (EC)* broj 2100/94, od 27. srpnja 1994. utemeljen je sustav zaštite intelektualnog vlasništva oplemenjivača koji se bazira na konvenciji UPOV. Sustav

administrira *Community Plant Variety Office (CPVO)*, u prijevodu, europski ured za biljne vrste. Dakle, u Europi i u SAD-u zakonodavac na zahtjev oplemenjivača dodjeljuje pravo na intelektualno vlasništvo koje vrijedi na teritoriju svih država članica.

OPLEMENJIVAČI KAO INOVATORI I RASADNIČARI KAO PROIZVOĐAČI Plant breeders as innovators and nurserymen as producers

Certifikat o zaštiti intelektualnog vlasništva za novi *cultivar* osigurava oplemenjivaču zaštićeno pravo proizvodnje i prodaje neograničene količine primjeraka novog *cultivara* na definiranom teritoriju i pravo da proizvodnju i/ili prodaju za cijelo ili dio tržišta prenese na drugog ugovorom o ustupanju licence (Idžojtić, 2008., Fehr, 1993. i Dubois, 2001.). Sklapajući ugovor o preuzimanju licence, rasadničar postaje autorizirani proizvođač. Ugovor o ustupanju, odnosno preuzimanju licence definira: godišnju količinu proizvodnje sadnica, teritorij na kojemu će se sadnice prodavati, razdoblje za koji ugovor vrijedi i iznos novca koji će oplemenjivač dobiti nakon prodaje sadnica, a za svaki prodani komad. Taj dio novca koji ide oplemenjivaču sadržan je u cijeni proizvoda, a na engleskom jeziku naziva se *royalty*.

Na primjer, ugovor o ustupanju licence definira pravo proizvodnje za razdoblje od 10 godina, s tim da se proizvođač obvezuje da će godišnje proizvesti 20000 komada sadnica za definirani teritorij na području Europe, a da će do kraja svake kalendarske godine isplatiti oplemenjivaču po 0,60 € po sadnici (ukupno 12000 €), u protivnom proizvođač gubi pravo na licencu. Tako rasadničar stječe pravo proizvodnje i prodaje novog proizvoda bez konkurencije, pa može formirati višu cijenu i bolje zaraditi, a istovremeno je izložen pritisku da ostvari dogovorenu količinu proizvodnje i prodaje, da isplati oplemenjivača i zadrži licencu. Običaj je da rasadničari s oplemenjivačem prvo sklope ugovor o probnoj proizvodnji. Tijekom probne proizvodnje rasadničar i oplemenjivač imaju mogućnost procijeniti troškove

proizvodnje, vidjeti reakcije kupaca na novi proizvod i točnije procijeniti godišnju količinu sadnica koja bi se mogla u budućnosti proizvoditi.

Segers (2001) ističe da je oplemenjivački cilj postići poboljšanja koje će prepoznati i kupac i proizvođač. Kupac prepoznaje kvalitetu i cijenu u odnosu na druge slične proizvode koji već postoje na tržištu. Proizvođač najčešće uspoređuje samo troškove proizvodnje u odnosu na slične proizvode koje već proizvodi. Komercijalnu eksploataciju završenog proizvoda moguće je ostvariti uz suradnju oplemenjivača i rasadničara te drugih stručnjaka za marketing, dizajn i slično. Upravo na način multidisciplinarnе suradnje moguće je postići najbolje i u oplemenjivanju i u rasadničarstvu.

Dielman (2001) iz belgijske udruge rasadničara objašnjava iskustva i mišljenja belgijskih rasadničara o zaštićenim *cultivarima* ukrasnog bilja, navodeći: veće cijene na tržištu zaštićenih *cultivara* ruža od cijena nezaštićenih, načine informiranja kupaca o novim *cultivarima*, iskustva oplemenjivanja i uzgoja azeleja te razmatra i druga motrišta intelektualnog vlasništva na tržištu. Interesantno je da Dielman (2001) tvrdi da intelektualno vlasništvo za nove *cultivare* postoji samo zbog toga što to trebaju oplemenjivači, a da mnogi rasadničari još uvijek ne prepoznaju prednosti autorizirane proizvodnje *cultivara* koji su zaštićeni kao intelektualno vlasništvo. Autor smatra da će u predstojećim godinama doći do poboljšanja u razvoju mišljenja rasadničara.

STRATEGIJA ZAŠTITE INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA OPLEMENJIVAČA Strategies of the intellectual property rights of the plant breeder

Ako se novi *cultivar* razmnožava samo vegetativno onda proizvodnja i prodaja uvijek polazi iz rasadnika. No, ako se primjerci novog *cultivara* mogu uzgojiti iz hibridnog sjemena, tada oplemenjivač proizvodi poboljšano sjeme, a marketing i prodaju može raditi i netko drugi. Shodno načinu na koji se *cultivar* razmnožava, nameću se i dvije osnovne strategije zaštite intelektualnog vlasništva oplemenjivača.

Teorija i praksa prava kao znanosti u području intelektualnog vlasništva je opsežna i nudi mogućnost kreativnosti kod promišljanja strategije za svaki novi

proizvod. Stoga, ovdje opisane dvije strategije treba shvatiti samo kao dvije ideje.

STRATEGIJA ZAŠTITE INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA ZA VEGETATIVNO RAZMNOŽAVANI CULTIVAR – The strategy of protection of intellectual property rights for cultivar produced by vegetative means

Segers (2001) specifičnosti oplemenjivanja ukrasnog bilja obrazlaže mogućnostima da se uslijed već velikog broja *cultivara* postigne i izuzetno velika varijabilnost hibridnog potomstva, a da vegetativno razmnožavanje u komercijalne svrhe najčešće postane jedina opcija, s obzirom da je uniformnost proizvoda krajnje poželjna. Dakle ovdje autor naglašava potrebu da novi ornamentalni *cultivar* svakako bude klon. Za stjecanje intelektualnog vlasništva za vegetativno razmnožavani *cultivar* (klon) europski oplemenjivači se najčešće opredjeljuju za oplemenjivačko pravo (PBR, skraćenica od *Plant Breeder's Right*). PBR za *cultivar* voća, vinove loze, ukrasnog drveća i grmlja i šumskog drveća dodjeljuje se za predloženo ime konkretnog,

novog, klon za razdoblje od 30 godina, a po isteku istoga zaštita se ne može produžiti. Prije dodjele PBR-a skupina primjeraka predloženog klon mora proći DUS test (test originalnosti, uniformnosti i stabilnosti karakteristika predloženog klon). S obzirom na vegetativni način razmnožavanja, neovlaštenu proizvodnju može početi bilo tko, čim se primjerci novog klon pojave u prodaji. Ukoliko rasadničar ilegalno proizvodi i prodaje sadnice zaštićenog *cultivara*, tada oplemenjivač može dogovorom ili tužbom tražiti odštetu od ilegalnog proizvođača.

STRATEGIJA ZAŠTITE INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA ZA GENERATIVNO RAZMNOŽAVANI CULTIVAR – The strategy of protection of intellectual property rights for cultivar produced by generative means

Trade Mark je način zaštite intelektualnog vlasništva koji se dodjeljuje za ime, zaštitni znak ili logo, a ne za proizvode na koje se ime odnosi. Dodjeljuje se na vrijeme od 10 godina, sa mogućnošću obnavljanja novog razdoblja od 10 godina. Tako zaštićeni *Trade Mark* može trajati vječno. Ovaj oblik zaštite pogodan je za zaštitu novog *cultivara* koji se proizvodi iz hibridnog sjemena, a posebno u slučaju kada oplemenjivač jedini posjeduje roditelje za proizvodnju hibridnog sjemena. Tako je neovlaštenu proizvodnju nemoguće započeti, a sličan proizvod nije moguće ilegalno prodavati pod

poznatim imenom, s obzirom da ime nosi zaštitu. Na ovaj način često je zaštićivano hibridno sjeme žitarica. U šumarstvu upravo na ovaj način bilo bi najprikladnije zaštititi poboljšano sjeme šumskih vrsta.

Gioia, (2001) temeljito objašnjava načine i modele zaštite intelektualnog vlasništva oplemenjivača, kao i strategije zadržavanja ekskluzivnog prava na proizvodnju ili dodjelu licence drugima.

RASPRAVA I ZAKLJUČAK – Discussion and Conclusion

Rasprave o oplemenjivanju ukrasnog bilja i finansijskim očekivanjima od ove djelatnosti, otvaraju prostor raznim idejama. Baudoin (2007) iznosi ideju otvaranja radnih mjesta i zaradu novca proizvodnjom i izvozom ukrasnog bilja u zemljama u razvoju. Autor ističe prednosti nerazvijenih nad razvijenim zemljama i to u prirodnom biodiverzitetu egzotičnih biljaka, što predstavlja nezamjenjiv resurs za stvaranje novih *cultivara*. Istovremeno autor ističe da je FAO u jedinstvenoj poziciji da potakne i nadzire Svjetski Plan Zaštite i Održivog Razvoja Biljnih Genetskih Resursa Za Hranu i Poljoprivredu, a spomenuti Svjetski Plan je usvojen 1996. među 150 zemalja članica.

Cilj intelektualnog vlasništva je stvaranje profita. Cadic & Widehem (2001) procjenjujući ponudu i potražnju za ukrasnim biljkama navode da svjetsko tržište rezanog cvijeća raste godišnje 6 do 9 %. Ukupna prodaja 1985. procijenjena je na 13 milijardi €, a da bi 2001. dosegla 37 milijardi €. Trendovi su slični i s ukrasnim biljkama u posudama, gdje se prodaja iz 1985. pro-

cjenjuje na 12,5 milijardi €, a da bi u 2000. prodaja dosegla 23,5 milijardi €.

Europa i SAD su već dugo najbogatije i najrazvijenije tržište. Postojanje intelektualnog vlasništva, kao područja u okviru pravnih znanosti, omogućava autoru i proizvođaču novog *cultivara* proizvodnju i prodaju na teritoriju velikog tržišta, bez konkurencije, zaradu novca te sigurnost investicija u oplemenjivanje bilja i rasadničarstvo.

Glede mogućnosti stvaranja novih *cultivara* samo na dva načina: u formi klonova ili u formi poboljšanog sjemena, jasno su prepoznatljive i dvije praktične strategije zaštite intelektualnog vlasništva oplemenjivača, strategija zaštite oplemenjivačkih prava za *cultivar* koji se vegetativno razmnožava (*Plant Breeder's Right* ili skraćeno PBR) i strategija zaštite imena proizvoda (*Trade Mark*) za generativno razmnožavani *cultivar*.

LITERATURA – References

- Baudoin, O., 2007: Floriculture for Food Security, *Acta Horticulturae* 743: 25–32, Leuven, Belgium.
- Cadic, A. & C. Widehem, 2001: Breeding Goals For New Ornamentals, *Acta Horticulturae* 552: 75–86, Leuven, Belgium.
- Dielman, P., 2001: The Growers View On Novelty Protection, *Acta Horticulturae* 552: 237–241, Leuven, Belgium.
- Dubois, L., 2001: Intellectual Property Rights on Plants With Special Reference to Vegetatively Propagated Ornamentals, *Acta Horticulturae* 552: 207–214, Leuven, Belgium.
- Fehr, W., 1993: Principles of Cultivar Development, Walter Fehr Department of Agronomy Iowa State University, Ames, Iowa.
- Gioia, V., 2001: Managing Trademarks And Plant Variety Protection Of Ornamentals For Profit, *Acta Horticulturae* 552: 225–236, Leuven, Belgium.
- Idžojtić, M., 2008: Prvi patentirani hrvatski kultivari alepskoga i crnoga bora, *Pinus halepensis* 'Lucia' i *P. nigra* 'Lara', *Šumarski List* 132, (1–2): 74–75, Zagreb.
- Segers, Th., A., 2001: How to Breed Ornamentals? *Acta Horticulturae* 552: 15–21, Leuven, Belgium.
- Vidaković, M. & J. Franjić, 2004: Golosjemenjače. *Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb.
- Vidaković, M., 1993: Četinjače. *Grafički Zavod Hrvatske*, Zagreb.

SUMMARY: The term Cultivar is an abbreviation of the English words cultivated and variety. A Cultivar is the result of plant breeding. In the history of man numerous Cultivars have been created of cereal grains, fruit, vegetables, industrial plants, ornamental plants and forest trees. New products or new Cultivars are sold on the market for profit. Protection of the Cultivar as intellectual property ensures a part of the profit goes to the innovator, i.e. the plant breeder. A Cultivar can be in the form of a clone or in the form of improved seed, and therefore two characteristic strategies are deployed: protection of the intellectual ownership of the plant breeder (Plant Breeder's Right, PBR) and protection of the commercial name (Trade Mark, TM).

Key words: Cultivar, plant breeding, nursery plant production, intellectual ownership, PBR (Plant Breeder's Right), Trade Mark, Plant Patent Act, UPOV, Community Plant Variety Office (CPVO)